

Brassai munkásságát művei megjelenésének sorrendjében, aesthetikai, logikai, materialismus elleni, módszertani, darwinismus elleni, vallásbölcseleti és metaphysikai nézeteit tárgyalja. Híven feltünteti a múlt század harminczas éveitől kezdve megindult, mozgalmakban és eredményekben oly gazdag korszak eseményeinek befolyását Brassaira. Adja philosophiai értekezéseinek és munkáinak lényeges tartalmát s a Brassai eszméit összehasonlítja a modern philosophia eredményeivel. Így kimutatja, hogy az eszmetársulás, a képkapcsolás (associatio) elve Brassai legelső értekezésében, mely 1832-ben jelent meg a Nemzeti Társalkodóban, már meg van, ha épen nem is a legvilágosabban. E fontos elv ma már általánosan uralkodik az aesthetikában s minő érdekes összehasonlítás: Fechner német aesthetikus csak 1866-ban, 34 évvel később, mint Brassai, hangoztatta először az associatio fontosságát az aesthetikában. Így Brassai a német gondolkodást éppen 34 évvel előzte meg.

Általában szerző nagy szakértelemmel oldotta meg maga elé tűzött feladatát s buzdításul szolgálhat másoknak, hogy Brassai más irányú munkásságát figyelmökre méltatva megírják.

Toth Ernő.

KÜLÖNFÉLÉK.

Erdélyi műkincsek a párisi kiállításon.

A régi Erdély műkincsei tudvalevőleg egy külön teremben lesznek kiállítva Párisban. A tárgyak leíró katalógusa most van sajtó alatt. A katalógust rövid bevezetés előzi meg, mely tájékoztatni van hivatva (dióhéjba szorítva) a francziákat és a külföldi kiállítási látogatókat arról, hogy mi is volt tulajdonképen „Erdély“ valaha.

E rövid bevezetés megírására a kiállítás történeti bizottsága Szádeczky Lajost kérte föl, a ki a legkimagaslóbb történeti és műtörténeti momentumokat az alább olvasható essay-ben foglalta össze:

Erdély a török hódítás következtében válik ki Magyarországból és alakul külön fejedelemséggé (1542.). Nemzeti fejedelmeket választ a Szapolyai, Báthory, Bethlen, Rákóczi, Apafi stb. családokból. A török kiverése után a Habsburg-ház uralma alá visszakapcsolatván, külön kormányzó (gubernium) igazgatja 1848-ig, midőn az unio Magyarországgal teljesen létesül.

Az anyaországtól 300 éven át tartó különválás sajátos külön politikai, társadalmi, kulturai életet honosított meg Erdélyben. A fejedelmek a Magyarországon uralkodó Habsburg-ház német császársági politikával szemben, magyar nemzeti politikát űztek, szövetkezve a török szultánokkal, francia királyokkal, lengyellel, svéddelel stb.

A Szapolyaiak (1526—1571) szövetségei a Valoisk-nak, Báthory István Valois Henrik után II. Miksa császárral szemben lengyel

királylyá választatik (1575.) Boescai, Bethlen, I. Rákóczi György győzedelmeskednek a császári hadakon, s előnyös békekötésekben (bécsi 1606., nikolsburgi 1621., linzi 1645.) biztosítják a magyar alkotmányt és vallás-szabadságot. Az utolsó erdélyi fejedelmek Apafi Mihály és II. Rákóczi Ferenc szövetségben állanak a nagy francia királylyal, XIV. Lajossal.

A politikai önállóság, nemzeti szellem és a külföldi államszövetségek hatással voltak Erdély társadalmi életére, kulturájára, iparára, művészetére, melyek az anyaországitól sokban elütő sajátos jellemvonást tüntetnek fel.

Keleti hatás mutatkozik a színpompás ősi díszöltözetenek, a drágakövekkel díszített, gyöngyházzal kirakott fegyvereken, a sallangos lószerszámokon, türkizes, zománczos, aranyvirágos nyergeken, skófiomos nyeregtakarókon stb.

Az arany és ezüst skófiummal, színes selyemmel, piros és kék fejtővel kivarrott, virágalakokkal gazdagon díszített oltárterítők, kendők, abroszok, párnavégek a kézi művészetnek magas fejlettségéről tanuskodnak. Ilyen hímzések bőven vannak máig is a templomokban, kastélyokban, udvarházakban s a nép máig is kultiválja. A kalotaszegi, székely és szász „varrottas” a házi iparban sok régi művészi formát és sajátoságot őrzött meg.

A keletről származó ugynevezett „erdélyi szőnyegek” a XVI—XVII században általánosan használtattak templomi és szoba díszítésül s máig is gazdag gyűjtemények vannak belőlük Erdélyben, főkép a szász templomokban.

Az erdélyi ötvös-művészet méltó hírnévnek örvendett és virágzásának tetőfokát érte el Erdélyben a fejedelmek korában (XVI. XVII. sz.) Az erdélyi zománcz díszítés híressé vált az egész kontinensen. A portára s a többi külföldi udvarokba küldött ajándékok többnyire ötvös-művekből állottak s ezekbe volt fektetve az ingó vagyon nagy része („arany-ezüst marha”). A templomok régi műkincsei (ereklyetartók, kelyhek, poharak, kancsók), s a világi műkincsek (ékszerek, boglárók, násfák, mentekőtők, övek, arany-ezüst serlegek, kupák) gazdag gyűjteménye ma-napság is fényesen tanúsítja az erdélyi ötvösművesség egykori magas fejlettségét.

A művészet és műipar egyéb ágaiban is jeles emlékeket őrzött meg a „bérczes kis haza.” Az építészet emlékei, a román- és góth-stylú templomok, a síremlékeken fönmaradt szobrász-művek, a templomokban látható XV—XVIII. sz. renaissance mennyezet festészet, a fafaragászat műremekai a képzőművészet fejlettségét is dokumentálják.

A háborúk alig szünetelő zivatarai folytonosan zavarták ugyan az európai kultúra e keleti védbástyáján a béke alkotásait s bár a dúló hadak rombolása és zsákmánylása nagy pusztítást vitt is véghez a művészet és műipar termékeiben; de mégis megmaradt annyi, a mennyi tanulságot képes tenni Erdély kulturájának egykori jelentőségéről.